

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
-------------	---

GİRİŞ YABANCILAŞMA

Tanım.....	15
Teorik Meseleler.....	20
Metot.....	22

I. BÖLÜM YABANCILAŞMA KURAMLARI

Felsefe ve Yabancılaşma.....	25
Psikoloji/Psikanaliz ve Yabancılaşma.....	28
Sosyoloji ve yabancılaşma.....	32
a. Dinî Yabancılaşma.....	35
b. Politik Yabancılaşma.....	37
c. Ekonomik Yabancılaşma.....	37

II. BÖLÜM ŞİİR VE YABANCILAŞMA

Anlamsızlık.....	46
Meselenin Tespiti, Sebepleri ve Dillendirilmesi.....	52
Meselenin Çözümü.....	60
İzolasyon.....	71
Normsuzluk.....	85
Şahsi Yabancılaşma.....	106
Din, Tasavvuf ve Yabancılaşma.....	127
KAYNAKLAR	141
DİZİN	149
ÖZGEÇMİŞ	155

ÖN SÖZ

Platon sanatın insanları hakikatten uzaklaştırdığını ileri sürdüğü zamanlardan buyana sanat ile yabancılaşma konuları hep içiçe olmuşlardır. Platon, sanatı çok acımasızca eleştirirken bütün gerekçelerini sadece ve sadece akıl ve hakikate dayandırıyor; ancak Platon'un eleştirilerinin temelinde, sanatın kendi başına ne olduğundan çok, sanatın işlevine yönelik endişeler yatmaktadır. Bu yaklaşım, sanatın kendi başına otonom bir varlık olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Platon'un eleştirilerine baktığımızda da doğal olarak onun, sanatın otonom bir yapıya sahip olduğunu kabul etmediği ortaya çıkar. Platon felsefesinde yabancılaşma sanatın konusu değildir, tersine sanat bir yabancılaştırıcı araçtır.

Sanat doğrudan doğruya yabancılaşmayı kendine bir konu olarak uzun yıllar boyu seçmese de yabancılaşma bir şekilde sanatın hep yanı başında olmuştur. Mesela Don Kişot romanı, bir taraftan öncelikle insanı yabancılaştıran tüm dinî, felsefî, sosyal vb. etmenleri diğer taraftan da kendine, çağına ve insanlık değerine yabancılaşan yeni insanı içten içe eleştirmiştir.

19. asrın en büyük ve tahripkâr gerçeklerinden şehirleşme, sanayileşme ve kapitalizmin ürettiği sosyal adaletsizlik gibi ana etkenler, romantizm ile başlayan süreçte –özellikle realist edebiyatta- sanat tarafından büyük bir insanlık problemi olarak ele alınmıştır: “Romantizm, sanatçının, kapitalist düzenin sanat yapıtını ‘mal’a, her türlü insani ilişkiyi maddi bir ilişki haline döndürüşüne başkaldırısı-

dır” (Doğan, 2003: 197). Yukarıda sayılan etkenlerin yabancılaştırıcı rolü, sanat tarafından çok işlenen konular olmaya başlamıştır. Moderniteyi doğuran bu etkenlerin, insanlık değerleri üzerinde yaptığı tahribatı veya ortaya çıkardığı paradoksu Taylor, “medeniyetimiz gelişirken insanlar kaybediyorlar ya da düşüyorlar” (Taylor, 1991: 1) şeklinde açıklıyor. Hal böyle olunca da kaçınılmaz bir şekilde, konu olarak yabancılaşma sanatın merkezinde bir yere oturuyor. Özellikle modern zamanlarda ortaya çıkan sanat ile yabancılaşma arasındaki bu güçlü bağı Nurdan Gürbilek, Lukacs’ın *Roman Kuramı*’na yaptığı göndermelerle açıklarken, yabancılaşmanın aslında artık konu veya temadan bir yaşam biçimine dönüştüğünü vurguluyor: “Çağdaş insanın evsizliğinin biçimi olan roman, bütünlüklü bir dünyanın biçimi olan destanın uzak bir yankısıdır. Roman, doğayla toplumun, benlikle dünyanın, özneyle nesnenin birbirine kalıcı olarak yabancı düştüğü bir dünyanın malıdır” (Gürbilek, 1987: 90). Bu açıklamalara uygun oldukça fazla örnek verilebilir ama özellikle Kafka’nın eserleri -*Dönüşüm* mesela- yabancılaşarak şekleşen insanın trajedileriyle doludur.

Türk edebiyatında yabancılaşma, kendini biraz gecikmeli bir şekilde gösterir. 19. asrın sonlarına doğru Türk hayatının artık gündelik olarak iyiden iyiye tecrübe etmeye başladığı Batılılaşmanın getirdiği yenilikler, edebiyatta yalnızlık, kaçış, kimlik bunalımı, arayış gibi konularla ifade edilir oldu. Türk kültürünün içine girdiği büyük değişim atımları, bir süre sonra yabancılaşmayı kendiliğinden edebiyatın en vazgeçilmez meselesi haline soktu çünkü artık bütünlüklü bir dünya yerine, düşünüş ve yaşayış alanlarının gittikçe ayrıştığı, farklı ve yabancı bir dünya ortaya çıkmıştı. Eski epistemolojiye dayanan zihinsel birikimlerle

yeni ontolojik meselelerin çözümü, sanatçılar tarafından çok geçmeden verimli bir tartışmaya dönüştürüldü. Recâfzade, Ömer Seyfettin, şiirde Servet-i Fünûn nesli – en başta Tevfik Fikret- bu tartışmalara öncülük etseler de özellikler Tanpınar ile birlikte bu krizin gerçek boyutları ortaya çıktı. Onun *Huzur*'da trajik bir durum olarak mesele haline getirdiği bu ikilik, Peyami Safa'da olsun Oğuz Atay'da olsun farklı dil ve söylemler ile Türk insanının bir gerçekliği olarak sunuldu. Böylece yabancılaşma, sadece sosyolojik bir olgu olmaktan çıkıp bireysel örneklerle sanatın en verimli konusu oldu.

Roger Garaudy, sanatın daha doğrusu şiirin, insanlığın maruz kaldığı bu yabancılaşma olgusu karşısında nasıl bir sığınak olduğunu veya bu duruma karşı nasıl bir yapıcı tavır sergilediğini anlatırken şiirin insanoğlunun varoluş kavgasında yabancılaşmaya karşı insanın yanında yer tuttuğunu vurgular (Graudy, 1967).

Bu çalışmanın temel çıkış noktası, çalışmayı yabancılaşma teorisi şeklinde sunmak yerine Türk şiirinde seçili örnekler üzerinden şiirin yabancılaşma konusunu nasıl ele aldığına bakmaktır. Bunu yapabilmek içinse önce mümkün olduğu kadar kısa ve açık bir yabancılaşma özeti ile okura bu kavramın tarihi, tarihî gelişimi, yabancılaşma hakkında farklı düşünürlerin görüşleri ve bu kavramın Türk düşünce hayatına girişiyle alakalı bilgiler sunulacaktır. Takip eden bölümde ise seçilmiş şiirlerin, bu yabancılaşma düşüncesini hangi açılardan yansıttıkları tahlil edilecektir.

Gaziantep, 2012